

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 20 (2020), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2020

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, † dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž,
dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič,
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Marijan Premović (Črna Gora / Montenegro),
dr. Andrej Rahten, dr. Töne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / Bank Account:

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / Translation:

Knjižni studio d.o.o.

Lektoriranje / Language-editing

Knjižni studio d.o.o., Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / Cover Design:

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / Printed by:

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and 'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Lovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- JULIJANA VIŠOČNIK: Čaščenje Nimf in Fontana
v vzhodnoalpskem prostoru 11
Worship of the Nymphs and Fontanus in the Eastern Alps
- STONE RAVNIKAR: Maribor v 13. stoletju. 1. del: Plemstvo v Mariboru
in njegovi okolici na prelomu 12. v 13. stoletje.....41
*Maribor in the 13th Century. Part 1: Nobility in Maribor and its
surroundings at the turn of the 12th and 13th centuries*
- MIJA OTER GORENČIČ: The role of the Counts of Cilli in the architectural
development of the Jurklošter Carthusian monastery's great cloister
and the question of the location of Veronika of Desnice's grave.
The archaeological method as an aid to art-historical interpretation67
*Vloga grofov Celjskih pri stavbnem razvoju velikega križnega hodnika
kartuzije Jurklošter in vprašanje lokacije groba Veronike Deseniške.
Arheološka metoda kot pomoč pri umetnostnozgodovinski interpretaciji*
- BERNARD NEŽMAH: Oktobrska revolucija med mitom in realnostjo 119
The October revolution between myth and reality
- ISKRA IVELJIĆ and ŽARKO LAZAREVIĆ: The transition of Croatian
and Slovenian economic elites into the Kingdom of Serbs, Croats
and Slovenes 143
*Tranzicija slovenskih in hrvaških gospodarskih elit v Kraljevino
Srbov, Hrvatov in Slovencev*
- MIRAN ŠTUHEC: Kulturnopolitične in jezikovne politične razmere
na Slovenskem ob koncu prve svetovne vojne205
*Culturalpolitical and linguistic political situation
in the Slovenian Lands at the end of the First World War*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

JOŽICA ČEH STEGER: **Oton** Župančič in začetki južnoslovanske tvorbe.....227
Oton Župančič and the beginnings of South Slavic formation

SARA MIČIČ and KARIN BAKRAČEVIČ: **Bilingualism** in connection
with executive functions and cognition in children in Slovenian
bilingual area253
*Dvojezičnost v povezavi z izvršilnimi funkcijami in kognicijo
pri otrocih na slovenskem dvojezičnem območju*

BARBARA SOPČIČ and BOJAN MUSIL: **Escapism**: suppression of self
or its expansion?279
Eskapizem: odmikanje od sebe ali njegova razširitev?

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 309

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 317

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2020-04
1.02 Pregledni znanstveni članek

Oktobrska revolucija med mitom in realnostjo

Bernard Nežmah

Dr., znanstveni svetnik
Inštitut *Nove revije*, zavod za humanistiko
Vodovodna cesta 101, SI-1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: bernard.nezmah@guest.arnes.si

Izvleček:

Prispevek je usmerjen na primerjavo ideoloških predstav in mitov s samo realnostjo revolucije. Številne monografije in znanstveni članki, ki so izšli v obdobju po prelomnem letu 1989, so zbrali in prinesli evidence ter artikulacije, s pomočjo katerih lahko paradoksalno šele s stoletne distance bolj avtentično obravnavamo oktobrsko revolucijo kot tako in njen nadaljnji tok. Obravnava štiri sklope: i) prevzem oblasti skozi upor množic vs. državni udar, ii) Lenin proti Stalinu: ideal in njegova deviacija v totalitarizmu, iii) napredni jugoslovanski proti dogmatskemu sovjetskemu komunizmu na primeru literarnega obravnavanja komunističnih taborišč, iv) vloga revolucije v formiranju ruske umetniške avantgarde.

Ključne besede:

Lenin, revolucija, gulagi, Goli otok, literatura, disidenti, ruska avantgarda, socrealizem

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 20 (2020), št. 1, str. 119–142, 72 cit.

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Realnost revolucije¹

Ob stoletnici Oktobrske revolucije se je na Slovenskem zvrstilo več znanstvenih simpozijev, ki na novo preiščujejo, kaj se je sploh zgodilo v revoluciji in kakšne posledice je imela v svetovnih razsežnostih. Pred 50 leti, še tudi pred 30 leti pri nas ni bilo konferenc, ki bi polemično proučevale takratne dogodke. Takrat je bilo namreč vse dokončno jasno: zgodovinopisje, politika in mediji so prinašali slike in partijske interpretacije Oktobra, povezane s hvalo in čaščenjem pojma revolucija. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* je k geslu revolucija zapisal dominanten pomen: "radikalna sprememba družbenih, ekonomskih, političnih odnosov, ki jo izvedejo napredne družbene sile".²

Pojmovna slika revolucije je bila enosmiselno vrednostno opredeljena na predpostavki obstoja naprednih sil. Ker je bila postavljena v manihejski perspektivi, je bila realnost njene izvedbe zunaj fokusa vladajoče raziskovalne pozornosti, saj je plemeniti cilj posvetil vsa sredstva, kakršnakoli bi že bila. Še nekaj let nazaj je bila med delom mladih beseda revolucija nekaj subtilnega, povezanega z romantično zanesenostjo o ustvarjanju boljšega družbenega reda. Državni prevrat v Ukrajini so imenovali evromajdanska revolucija, celo arabski pomladi so marsikdaj rekli arabska ali zelena revolucija.

Šarm revolucije je impliciral uničenje starega izkoriščevalskega reda in vzpostavitev nove, idealno pravične družbe.

Prva velikih revolucij³, ki je postala referenca za vse kasnejše, je bila francoska 1789. Danes jo poznamo po dveh momentih: po deklaraciji človekovih pravic in po krvavem terorju. Hkrati ko je novi režim posamezniku priznal vrsto državljanjskih pravic, je za nasprotnike novega reda vpeljal giljotino. Pod Robespierrom je bila kazen, ki so jo izrekala sodišča, ena sama – smrtna obsodba. Takrat se je razširil oksimoron: *Vive le mort!* (Živela smrt!).

Revolucija ni pomenila le obračuna s starim redom, ampak tudi s predstavniki prejšnjega režima. In to permanentnega. Iskanje in preganjanje notranjih sovražnikov je bil *modus* bivanja revolucionarjev.

Oktobrska revolucija 1917 je bila kopija francoske⁴, vendar izvedena na temeljih Leninovih spisov o revoluciji in diktaturi proletariata.⁵ Toda še preden

¹ Besedilo nastalo v okviru projekta J7-8283 (ARRS) in programa P6-0341 (ARRS).

² *Slovar slovenskega knjižnega jezika* IV (Ljubljana, 1985), str. 496.

³ Kronološko resda ni prva, pred njo sta angleška (1688) in ameriška (1776 in naprej), ki pa v imaginariju sodobnih revolucij ne služita za referenco.

⁴ Sodobno primerjalno analizo med oktobrsko revolucijo v Rusiji in drugimi revolucijami je napisal Steven G. Marks. Glej: Steven G. Marks, "The Global Legacy of the Russian Revolution: A Comparative Perspective", *Revolutionary Russia* 31, št. 2 (2018), str. 152–174.

⁵ Za diktaturo proletariata je slovenski zgodovinar Janko Prunk zapisal, da se je "vzdrževala s politično prisilo in je zaradi svojih notranjih protislovij propadla". Več o tem: Janko Prunk, "Idejni in praktični vzori slovenske komunistične revolucije 1941–1945", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 239.

se podrobneje osredotočimo nanjo, velja premisliti februarško revolucijo 1917 in si odgovoriti na vprašanje: v čem se razlikujeta med seboj?

Revolucija februarja

Slovenske enciklopedije so celo po odpravi enostrankarskega režima na Slovenskem nadaljevale v starem partijskem žargonu, ki je februarško revolucijo predstavljal le kot prvi korak k oktobrski⁶. Februarška ni imela smisla sama na sebi, ampak le kot uvod v tisto pravo revolucijo. S teleološko predpostavko, da je revolucija februarja neizbežno vodila v revolucijo oktobra.

Kaj je torej bila in kako se je dogodila februarška revolucija?

"Zima 1916/17 je bila najhladnejša v zadnjih letih. Povprečna februarška temperatura je znašala petnajst stopinj Celzija pod ničlo. Polarni mraz in viharji so skoraj docela ustavili železniški promet."⁷ Zlom transportnega sistema je povzročil pomanjkanje, zlasti kruha, kar je sprožilo dolge vrste pred pekarnami, nato pa zaporedne proteste na ulicah. Sredi polarne zime so demonstracije omejene s temperaturo, toda "zadnji teden februarja so se temperature dvignile od običajnih -14,5 Celzija na +8 stopinj"⁸. Ljudje so prebudili iz zimskega spanja in odšli na ulice, je poetično opisal duha časa Figes⁹, car Nikolaj pa je 22. februarja zapustil Petrograd in odšel na fronto, je bolj fatalno zabeležil Pipes¹⁰. Namreč že prvi dan brez carja so v mestu izbruhnili nemiri, ki so se začeli z demonstracijami ob mednarodnem dnevu žena. Naslednji dan pa se je položaj še poslabšal, saj je 200 tisoč brezposelnih delavcev preplavilo ulice. Spontani upor je prehajal v plenjenje trgovin s hrano. Da nemiri niso kazali na revolucijo, razberemo iz besed vodilnega boljševika Aleksandra Šljapnikova: "Kakšna revolucija, dajte delavcu pol kile kruha in gibanje se bo sfižilo."¹¹

A revolucijo v februarju je vodil splet okoliščin: pomlad, ki je zasijala sredi polarne zime, pomanjkanje dobrin zaradi predhodnega transportnega zloma, nejevolja množic nad stanjem in vojno, med protesti so posamezniki vzklikali: "Dol z vojno!"¹², kulminacijo pa je sprožil sam car Nikolaj II., ko se je na fronti

⁶ Februarška revolucija zrušila carizem in sprožila proces, ki je pripeljal do socialistične, oktobrske revolucije. *Leksikon Cankarjeve založbe* (Ljubljana, 1996) str. 264.

⁷ Orlando Figes, *Tragedija ljudstva: ruska revolucija 1891–1924* (Ljubljana, 2003), str. 327 (dalje: Figes, *Tragedija ljudstva*).

⁸ Richard Pipes, *Kratka zgodovina ruske revolucije* (Ljubljana, 2011), str. 102 (dalje: Pipes, *Kratka zgodovina*).

⁹ Figes, *Tragedija ljudstva*, str. 327.

¹⁰ Pipes, *Kratka zgodovina*, str. 102.

¹¹ Figes, *Tragedija ljudstva*, str. 331.

¹² Pipes, *Kratka zgodovina*, str. 103.

soočil z vestjo o množičnih demonstracijah in poslal brzozjavni ukaz vojski, da naj s silo zatre proteste. In "na Znamenskem trgu so čete Pavlovskega polka streljale na množico, ki se na ukaz ni razkropila. Med civilisti je bilo 40 smrtnih žrtev".¹³ Številka sama po sebi ni delovala usodno, leta 1905 so na "krvavo nedeljo" carjeve enote prav tako streljale na protestnike in ubile 200 protestnikov, a se je revolucija končala mirno z koncesijo Nikolaja II., ki je del svojih oblasti prenesel na novo ustanovljeno dumo.

Zakaj je tokrat petkrat manj žrtev sprožilo povsem drugačen tok zgodovine in carjev padeč? Usodna je bila reakcija petrograjske garnizije, ki so jo tvorili mladi rekruti brez monarhistične morale in discipline, njeni vojaki so ob vesteh o poboju civilistov zgrabili puške in začeli upor:

nekatero uniformirane policiste so linčali, drhal je opustošila ministrstvo za notranje zadeve, nad Zimskim dvorcem je zavihrala rdeča zastava. Na veliko so plenili trgovine, restavracije in zasebne domove. Do noči je bil Petrograd v rokah uniformiranih kmetov. Polovica garnizije, ki je štela 160.000 mož, se je odkrito pridružila odporu, ostali pa so zavzeli nevtralno držo.¹⁴

Se je torej zgodila ljudska revolucija?

Nasilja množice ni orkestrirala nobena revolucionarna stranka ali gibanje. Bil je naraven odziv na krvavo zatiranje in izraz spontanega sovraštva ljudi do starega režima. Kipe cesarjev so obglavili ali razbili. Policiste so lovili kot divjad, jih linčali in okrutno pobijali.¹⁵

Na eni strani je bil tako upor množic, na drugi odsotni car, ki je proti mestu poslal elitni bataljon, kot rešitelji pa so se postavili voditelji dume, ki so ponudili rešitev za mir – abdikacijo Nikolaja II. Ruski car, ki je imel na voljo armado, ki se je v vojni borila proti Nemčiji in Avstro-Ogrski, je ravnal patriotsko in odstopil. "Če bi bila njegova poglavitna skrb za to, kako ostati na oblasti, bi bil hitro sklenil mir z Nemci in spustil čete s frontne linije nad upornike v Petrogradu in Moskvi."¹⁶

Ko je car predal oblast dumi, se je izvršil prehod od monarhije k parlamentarni demokraciji. Politične stranke, ki so še pred vojno formirale dumo, so zdaj mimo vladarja formirale novo vlado. Toda ne avtonomno, zakaj v Petrogradu je nastala nova oblika političnega predstavništva. 28. februarja so namreč na pre-

¹³ Ibid., str. 104.

¹⁴ Ibid., str. 106.

¹⁵ Figes, *Tragedija ljudstva*, str. 341.

¹⁶ Pipes, *Kratka zgodovina*, str. 118–119.

dlog menjševikov ustanovili petrograjski sovjet. Če so bili poslanci v dumi pred tem izbrani na splošnih volitvah, so bili poslanci sovjeta izbrani predstavniki tovarn in vojaških enot.

Med 3000 poslanci Sovjeta v drugem tednu njegovega obstoja je bilo več kot 2000 vojakov – in to v mestu, ki je imelo dva do trikrat več industrijskih delavcev kot pa vojakov. Te številke kažejo, v kolikšni meri je bila februaraska revolucija v svojem začetnem obdobju zlasti vojaški upor.¹⁷

Če sledimo Pipesu, je bila februaraska revolucija v prvi vrsti spontani vojaški upor, ki pa ni bil oficirski puč. Prinesel je formiranje sovjetov, nove oblike politične reprezentacije, ki pa ni bila izvršena na splošnih volitvah, na katerih bi imeli denimo v Petrogradu volili meščani, ampak po arbitrarnih principih tako izbiranja poslancev sovjeta kot njihovega števila. "Majhne trgovine so poslale prav toliko poslancev kot velike tovarne."¹⁸

Čeprav je nova vlada, ki so jo formirali poslanci dume, avtonomna, saj je car abdiciral, pa je sprejela za partnerja petrograjski sovjet, ki je simboliziral politično telo uličnih protestnikov in revolta množice vojaških rekrutov in nezadovoljnih vojakov in nižjih častnikov. Za podporo vladi je sovjet postavil vrsto pogojev, med njimi svobodo govora, tiska in združevanja, amnestijo političnih zapornikov in takojšnje priprave na ustavodajno skupščino, izvoljene na splošnih volitvah, ki naj bi potekale po štirih načelih: splošno, neposredno, tajno in enakopravno glasovanje.

Toda namesto takojšnjega razpisa volitev si je Izvršni komite sovjeta (Ispolkom) prilastil zakonodajne funkcije v imenu demokratičnega nadzora nad vlado.

Z odredbo št. 1, ko jo je izdal 1. marca, je zahteval, da naj v vojaških enotah izvolijo 'komiteje', v katerih je vsa politična dejavnost oboroženih sil podrejena Sovjetu. Ta dokument je imel za posledico politiziranje vojske, obenem pa je častnikom odvzel avtoriteto nad četami. Vojaški komiteji, zlasti na višjih ravneh, so prišli v roke mlajših častnikov, med katerimi je bilo veliko intelektualcev, privržencev menjševikov, boljševikov in eserov. Vlada je dejansko izgubila nadzor nad oboroženimi silami in resnični gospodar dežele je postal Sovjet.¹⁹

Februaraska revolucija je politično oblast postavila v dumo in njeno vlado, ki je za delovanje iskala permanentna soglasja sovjeta, medtem ko je oblast nad voj-

¹⁷ Ibid., str. 109.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., str. 116.

sko prepustila sovjetom. Tako zastavljeno dvovladje je impliciralo bodoči vojaški prevzem oblasti s strani sovjetov, toda pomladi 1917 se je Rusija spremenila v eno najsvobodnejših držav: z zakoni so uvedli svobodo tiska in govora, vsem državljanom (tudi ženskam) podelili volilno pravico, odpravili smrtno kazen, preklicali so verske in rasne omejitve, začeli so pripravljati volitve v ustavodajno skupščino. Spremembe so bile tako hitre, da jim državljanji niti niso sledili.

Nekega dne v drugi polovici marca je prišla v urad predsednika vlade delegacija sufražetk z zahtevo, naj se ženskam dovoli glasovati na krajevnih volitvah. Očitno so pričakovale trd boj. Ko pa jih Lvov sprejel, so spoznale, da trkajo na odprta vrata. 'Zakaj ženske ne bi smele glasovati?', jih je vprašal, iskreno presenečen. 'Ženske zagotovo ne morejo biti izvzete, saj imamo vendar zakon, ki zagotavlja splošno volilno pravico.'²⁰

Februarska revolucija je prinesla številne svoboščine, ne pa bistvenega – volitev. Ker so napovedali splošne volitve, na katerih imajo volilno pravico vsi državljanji, so bile stari volilni zakoni neuporabni. Da bi izpeljali najbolj demokratično odločitev, je bil že konec marca sklican posvet predstavnikov različnih političnih skupin. Po nadaljnjih dveh mesecih so se sporazumeli o sestavi šestdesetčlanskega posebnega sveta za pripravo volilnega zakona. Sredi junija je nato začasna vlada napovedala volitve 17. septembra, a jih je zaradi težav s sestavljanjem volilnih seznamov preložila na 12. november.²¹

Devet mesecev po februarski revoluciji bi ruska država z ustavodajnimi volitvami dobila pravne temelje, ki bi omogočali permanentno izbiranje vlad na podlagi volilnih izidov in tranzicijo carske imperialne države v parlamentarno demokracijo. To podstat demokracije pa je zanemaril celo najboljši zgodovinar ruskih revolucij Pipes, ki te teme v svoji knjigi sploh ne omenja, medtem ko je Figes obdelal na par straneh, a ne kot zgodovinar, temveč z očitajočim glasom na računčasne vlade, ki da se je preveč ukvarjala z demokratičnim postopkom kot pa s hitro izvedbo volitev.

Toda v času priprav na najbolj pomembne volitve je potekala vrsta volitev v organe Sovjetov. Ti niso imeli nobenih težav z demokratičnimi procedurami, kako zagotoviti vsem volilno pravico, ampak so vpeljali nebulozni sistem permanentnih volitev. Na prvem vseruskem kongresu sovjetov v začetku junija je imela boljševistična stranka le 195 sedežev v primerjavi z 285 sedeži eserov in 248 sedeži menjševikov.²² Dobra dva meseca kasneje so avgusta na novih volitvah v Moskvi boljševiki zabeležili dramatični vzpon: "V Moskvi so dobili 49,5

²⁰ Figes, *Tragedija ljudstva*, str. 375.

²¹ Cf. *ibid.*, str. 377–378.

²² Pipes, *Kratka zgodovina*, str. 150.

odstotka sedežev, medtem ko so menjševiki in eseri, ki so do junija delili med sabo 71,1 odstotka sedežev, zdaj padli na 18,9 odstotka."²³

V Petrogradu so maja prejeli 20 odstotkov glasov, 20. avgusta pa 33 odstotkov glasov. V Moskvi, kjer so prvič zbrali komaj 11 odstotkov glasov, so 24. septembra zmagali z 51 odstotki, medtem ko so eseri padli s 56 odstotkov na 14, menjševiki pa z 12 na 4 odstotke.²⁴

Imamo torej poseben fenomen volitev, ki ne potekajo v vnaprej določenih letnih periodah, ampak se vršijo permenentno, kdaj v ritmu mesecev, njihov glavni namen pa je bil povečati vpliv boljševikov v sovjetih. Kako so potekale volitve sovjetov? Lenin je v volitve vpeljal nov moment – odpoklic poslancev.²⁵ Kar je bil izjemen instrument, saj so z njim boljševiki lahko spreminjali sestavo Sovjetov. "Boljševistična kampanja²⁶ za odpoklic voditeljev menjševikov in socialnih revolucionarjev iz sovjetov /.../. Tovarne in garnizije so odpoklicale koaliciji naklonjene menjševike in esere ter podprle boljševike, anarhiste in leve esere, ki so pozivali k vzpostavitvi sovjetske oblasti."²⁷ Centralni komite boljševiške partije je 21. aprila izdal resolucijo in "pozval delavce, naj v sovjete izvolijo nove resnične zastopnike ljudstva, sporazumarje pa naj preženejo iz njih".²⁸

Leninov obrazec prevzemanja sovjetov je bil dvojen: če v njih boljševiki nimajo večine, morajo aktivisti izvoliti nove poslance, ali pa odpoklicati njim nenaklonjene in jih zamenjati z boljševiki.

Revolucija oktobra²⁹

Kako se je sploh dogodila? Mit, ki smo ga poznali, je bil spontani revolt ljudstva, ki je kulminiral v revoltu, ki je pometel s starim imperijem.

Jeseni 2017 smo v slovenskem jeziku dobili prevod knjige Alexandra Rabinowitcha *Boljševiki pribajajo na oblast*. Knjigo iz sedemdesetih let smo dobili s 40-letno zamudo.

²³ Ibid., str. 167.

²⁴ Figes, *Tragedija ljudstva*, str. 468.

²⁵ Marjan Britovšek, *Carizem, revolucija, stalinizem I* (Ljubljana, 1980), str. 411 (dalje: Britovšek, *Carizem, revolucija*).

²⁶ O revolucionarnem programu boljševikov glej Božo Repe, "Evropa in svet ob koncu Velike vojne", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 506.

²⁷ Figes, *Tragedija ljudstva*, str. 469.

²⁸ Britovšek, *Carizem, revolucija*, str. 378.

²⁹ Primer pomenljivega sodobnega prispevka o ruski revoluciji: Rex A. Wade, "The Great War, Revolution and the Struggle Over Peace: Russia, 1917", *Revolutionary Russia* 30, št. 2 (2017), str. 182–195. O oktobrski revoluciji s podstatjo filozofskega pomena revolucije kot take glej: Dean Komel, "Veliki oktober in veseli december: o nekaterih vprašanih oktobrske revolucije in revolucije sploh", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 3 (2018), str. 737–754.

Delo, ki temelji predvsem na proučevanju časopisnih člankov iz tega obdobja in partijskih arhivih, izpostavi dva momenta: zmedo med boljševiki in odločilno vlogo vojske. Namesto pričakovane sloge in jasnih načrtov od boljševističnega vrha navzdol, prebiramo o Leninu, ki je poslal pisno izjavo o svojem odstopu, a je centralni komite sploh ni obravnaval, o člankih, ki jih je iz ilegale na Finskem pošiljal v Petrograd, pa mu jih niso objavljali, ali pa so jih krajšali in spreminjali. Med samimi boljševiki so potekali ostri spori, ali je oktober pravi čas, da bi lahko uspešno izvedli revolucijo, ali ne.

Po drugi strani pa je Rabinowitch jasno izpostavil, da so revolucijo izvedli pripadniki vojske, ki so jo pred tem sistematično prevzemali in v največji meri prevzeli boljševiki. "Vojaški revolucionarni komite je že 21. in 22. oktobra prevzel oblast nad garnizijo. Njegova dejanja bi tako s praktičnega kot pravnega stališča vsaka država imela za jasen primer upora in vstaje."³⁰ Šlo je seveda za rezervne enote v okolici Petrograda, ki so vse skupaj šteje nekaj več kot deset tisoč mož. Revolucija je bila v prvi vrsti klasični vojaški državni udar, ki je obkolil Zimski dvorec in aretiral rusko vlado. Bolj kot marksistična propaganda in časopisi je bila odločilna brutalna vojaška moč. Potem ko je vlada Kerenskega zapečatila boljševistično tiskarno Trud, ki so jo stražile enote milice, je Trocki ukazal litovskemu polku, da naj poskrbijo za ponovno tiskanje časopisa *Trud*:

Trocki je brž skiciral ukaz vojaškim komitejem ... četa litovske garde, oborožena z mitraljezi, je prispela pred stavbo, v kateri je bila tiskarna časopisa Trud. Četa je premagala pripadnike lojalistične milice in razbila vladne pečate; v nekaj urah je Rabočij put' že spet delal.³¹

Na Zimski dvorec, sedež vlade, so s topovi streljali s križarke Aurore in s Petropavlovske trdnjave.³²

Seveda so boljševiki lahko izpeljali revolucijo, ker je bil premier Kerenski v Petrogradu brez močnih vojaških enot, te so bile v milijonskem številu angažirane v vojni z Nemčijo in Avstro-Ogrsko.³³ Lenin in Trocki sta vojsko uporabila kot orožje revolucije, uperjeno ne proti zunanemu sovražniku, ampak proti

³⁰ Alexander Rabinowitch, *Boljševiki pribajajo na oblast: revolucija leta 1917 v Petrogradu* (Ljubljana, 2017), str. 279 (dalje: Rabinowitch, *Boljševiki pribajajo*).

³¹ Rabinowitch, *Boljševiki pribajajo*, str. 288.

³² Ibid., str. 332.

³³ Nemške oborožene sile so v septembru in oktobru z uspešnimi vojaškimi operacijami na Baltiku, v neposredni bližini Petrograda, "izdatno demoralizirale začasno rusko vlado", kar so boljševiki nemudoma izkoristili. Podrobneje o tem: David Hazemali, Uroš Turnšek in Simon Očko, "Nemška zasedba Rige in operacija Albion: prispevek k razumevanju vzhodne fronte prve svetovne vojne na Pribaltiku", *Annales-Anali za Istrske in Mediteranske Studije – Series Historia et Sociologia* 29, št. 3 (2019), str. 427.

aktualni vladi. Čas in energijo so boljševiki uporabljali za protivladno propagando med vojaštvom.

Revolucija v smislu zasedbe vladne palače, prevzema telegrafa, komunikacij in državne banke je trajala vsega nekaj dni; izvedba je bila pučistična – z vojaškimi enotami: "Prva četa šestega inženirskega bataljona je zasedla Nikolajevo postajo pri Znamenskem trgu /.../ oddelek 40 mornarjev je prevzel državno banko /.../ oddelek vojakov Keksgolmskega polka, je zasedel glavno petrograjsko telefonsko centralo."³⁴

To, kar so nam nekdanji jugoslovanski učbeniki in zgodovinopisje zatajili, je bil poleg množva historičnih faktov predvsem razpis in izvedba volitev v skupščino³⁵. Novembra so v namreč Rusiji organizirali impozantne volitve, na katerih je glasovalo več kot 44 milijonov volivcev. In rezultat je bil šokanten: boljševiki, ki so izvedli revolucijo, so dobili 24 odstotkov glasov, zmagali so krepko eseri z 40 odstotki³⁶. V državi so po vojaškem prevzemu oblasti takoj izvedli volitve kot udejanitev politične volje ljudstva. So jih Lenin in boljševiki upoštevali?

Dan pred ustanovnim zasedanjem skupščine je vodja izrednega vojaškega štaba Podvojski razglasil vojno stanje in prepovedal javna zborovanja. Naslednji dan, 5. januarja, je boljševistični časopis *Pravda* objavil naslov: "Danes hočejo hijene kapitala in njihovi plačanci prevzeti oblast iz rok sovjetov"³⁷. Vzdušje pred parlamentom je bilo podobno bojnemu polju: "V petek, 5. januarja, je Petrograd spominjal na vojaški tabor, saj so bile okoli palače in na cestah, ki so vodile do nje, razporejene do zob oborožene čete. Glavnina vojakov so bili proboljševistično usmerjeni latvijski strelci."³⁸

Če so po revoluciji že pod vodstvom boljševikov izpeljali volitve, pa dan ustanovne skupščine s strani Lenina in tovarišev ni deloval kot formalizirani začetek nove politične ureditve, ampak kot poskus prevzema oblasti iz rok sovjetov. Skratka, ker rezultat volitev ni potrdil zmage boljševikov, so ti sklenili izničiti pravni in politični rezultat volitev.

5. januarja 1918 se je tako sestala nova skupščina, na katero pa so prišli tudi oboroženi boljševiški vojaki in poslancem grozili in nanje merili s puškami, ponoči pa so oboroženi mornarji prišli na skupščinski oder in zahtevali preložitve seje.

³⁴ Ibid., str. 308–309.

³⁵ Britovšek v obširni monografiji *Carizem, revolucija* sploh ne navede volilnih rezultatov.

³⁶ Pipes, *Kratka zgodovina*, str. 194.

³⁷ Ibid., str. 196.

³⁸ Ibid.

V Katarinini dvorani, kjer je potekala seja, je bilo skoraj prav toliko vojakov kot delegatov. Stali so zadaj v dvorani ter posedali po galerijah, pili vodko in kriče zmerjali poslance eserov. Lenin je opazoval prizor iz vladne lože /.../ Po odhodu boljševikov je več eserov nastopilo z običajnimi dolgimi govori, medtem ko so rdečegardisti na balkonih dalje pili in vpadali poslancem v besedo. Nekateri so za zabavo merili s puškami v govornike ... ko so se poslanci naslednjega dne vrnili, so jim stražarji preprečili vstop in jim vročili odlok o razpustitvi skupščine.³⁹

Nadaljevanja ni bilo, ker so boljševiki razpustili ustavodajno skupščino in sklicali svojo protiskupščino, na kateri so si prisvojili 94 odstotkov glasov.⁴⁰

Prvi politični akt Lenina po revoluciji je bil odlok o razpustitvi skupščine, s čimer je izničil ljudsko voljo izraženo na volitvah. Argument boljševikov za nepriznavanje rezultata volitev je bil, da so volitve potekale v času, ko velik del ljudstva še ni dojel pomena oktobrske revolucije.⁴¹ Kar je nesmisel, saj je bil datum volitev določen že pred oktobrsko revolucijo, v soglasju z boljševiki, ki so po revoluciji sodelovali na volitvah in tudi po njih niso protestirali zaradi volilnih prevar. A četudi bi sprejeli implicirano tezo, da bi na volitvah zmagali boljševiki, če bi takrat ljudstvo doumelo pomen oktobrske revolucije, je ta le verbalni izgovor, zakaj sam Lenin je namreč 14. decembra 1917 na zasedanju Vseruskega centralnega izvršnega komiteja dejal:

Predlagajo nam, da naj skličemo ustavodajno skupščino. To ne pride v poštev! Skupščina je bila zamišljena proti interesom ljudstva /.../ Ljudstvu bomo povedali resnico. Povedali mu bomo, da so njegovi interesi nad interesi tako imenovane demokratične ureditve.⁴²

Svobodne parlamentarne volitve so torej po Leninu prevara ljudstva. In v imenu ljudstva lahko govori samo on z boljševistično partijo, medtem ko preostale na volitvah izvoljene stranke ne zastopajo volje ljudstva. Največja možna politična prevara sploh. Tedanji slovenski časniki so o tem poročali z izrazi, kot sta zlovlada in strahovlada.

Kaj pa ruski časopisi? Med prvimi ukrepi boljševikov sta bila uvedba cenzure in smrtne kazni.⁴³

Kaj pomeni cenzura, najlepše ponazori položaj tiska po februarški revo-

³⁹ Figes, *Tragedija ljudstva*, str. 523–524.

⁴⁰ Pipes, *Kratka zgodovina*, str. 197.

⁴¹ Britovšek, *Carizem, revolucija*, str. 411.

⁴² Ibid.

⁴³ "Pour s'assurer la domination absolue, une mois plus tard les bolchevicks rétablissent la peine de mort et la censure". Tzvetan Todorov, *Le Triomphe de l'artiste* (Pariz, 2017), str. 39 (dalje: Todorov, *Le Triomphe*).

luciji za časa predsednikovanja vladam Kerenskega. Po neuspelem državnem udaru boljševikov poleti 1917 so oborožene vladne sile preiskale časopis *Pravdo* in dnevno naklado časopisa vrgli v bližnji kanal Moljke.⁴⁴ Toda boljševističnih časopisov niso v celoti prepovedali. Prepoved je bila drugačna: boljševistični časopisi so bili prepovedani na vseh prizoriščih vojnih operacij, medtem ko jih je bilo v mestih in v zaledju dovoljeno razpečevati.⁴⁵

S stališča svobode govora je boljševizem v hipu opustil dotedanjo liberalno prakso. Še več, poleti 1917 je bilo nekaj voditeljev sovjetov aretiranih, med njimi Kamenjev in Trocki, ki pa sta imela precej svoboden status zapornikov, lahko sta pisala in pošiljala članke, ki jih je objavljala boljševistični tisk.⁴⁶ Takšnih svoboščin zapornikov pod boljševiki nismo več zapazili.

Toda vpeljava cenzure je imela še epohalne strukturne posledice. Informacije o tem, kaj se dogaja v državi, so postale izključni monopol sovjetskih oblasti. Razsvetljenska tradicija več zornih kotov in svobodnega poročanja o dogodkih je bila odpravljena.

Kaj se je od revolucije naprej dogajalo v Sovjetski zvezi, za katero se je Lenin zbal, da ne bo obstala brez svetovne socialistične revolucije⁴⁷, je postalo stvar propagande. Zato v zadnjih desetletjih kar mrgoli del, ki zapolnjujejo to lakuno in prinašajo evidence o bivanju komunizma oz. socializma⁴⁸.

Lenin proti Stalinu: ideal in njegova deviacija v totalitarizem

Glede Stalina že dolgo ni dilem, ne nazadnje so destalinizacijo opravili v petdesetih letih pod Hruščovom v sami Sovjetski zvezi.

Hkrati s tem pa se je v deželah vzhodne Evrope razširil pogled, kako je Stalin izdal Leninovo delo. Naš največji sovjetolog, Marjan Britovšek je o tem pisal obširne knjige, med njimi *Boj za Leninovo dediščino* in *Stalinov termidor*. Toda v knjigi *Carizem, revolucija, stalinizem* kritizira Stalina, ki da ni sledil Leninove nauku. Ko je Lenin konec leta 1917 zahteval, da po revoluciji ustavodajne skupščine sploh ne skličejo, je bil Stalin drugačnega mnenja. "V boljševistični frakciji ustavodajne skupščine je bilo opaziti omahovanje in desne težnje. Del voditeljev s Stalinom vred se je ogreval za sporazum z eserji in menjševiki."⁴⁹

⁴⁴ Rabinowitch, *Boljševiki pribajajo*, str. 29.

⁴⁵ Ibid., str. 32.

⁴⁶ Ibid., str. 56.

⁴⁷ Anton Bebler, "On the Global Impact of the Russian October Revolution of 1917", *Prispevki za novejšo zgodovino* 58, št. 1 (2018), str. 34.

⁴⁸ O materialnem stanju in privilegijih nomenklature je pisal Michael Voslensky v faktografskem delu *La nomenklatura: Les privilègiés en URSS* (Zürich, 1980).

⁴⁹ Britovšek, *Carizem, revolucija*, str. 411.

Če Britovškov partijski diskurz o omahovanju in desnih težnjah prevedemo v termine parlamentarne demokracije, dobimo presenetljivo sliko: Stalin je bil pobudnik spoštovanja volilnih rezultatov in je zato predlagal, da boljševiki formirajo vladajočo koalicijo skupaj z eseri in menjševiki po pravilih demokratičnih postopkov!

Še bolj se je razlika med Stalinom in Leninom izrisala sredi leta 1917. "Stalin je nastopil proti direktivam o preraščanju buržoaznodemokratske revolucije v socialistično, čeprav jih je poznal. V času, ko je Lenin razglasil svoje geslo: 'Nikakršne podpore, nikakršnega zaupanja začasni vladi!', je Stalin predlagal 'pogojno podporo' tej vladi."⁵⁰

Ker je sovjet po abdikaciji carja podprl začasno vlado, je Stalin ravnal kot demokrat, ki sprejema okvirje dogovora, da začasna vlada vodi Rusijo do svobodnih in vsesplošnih ustavodajnih volitev, na katerih bo volja ljudstva odločila, katere politične stranke bodo oblikovale vlado. S tega zornega kota dobimo sliko Lenina kot revolucionarja, ki krši vse politične dogovore in odpravlja volilne izide, medtem ko je Stalin primer demokrata med boljševiki.

Če pa za primerjavo vzamemo dejstvo gulagov, je Anne Applebaum nazorno pokazala, kako je mrežo gulagov, v katere so zapirali politične zapornike, zasnoval in postavil sam Lenin že avgusta 1918: "V telegramu komisarjem Penze, mesta, kjer je prišlo do protiboljševistične vstaje, je pozval k množičnemu terorju proti kulakom, duhovnikom in belogardistom⁵¹, in k temu, naj nezanesljive ljudi zaprejo v koncentracijsko taborišče zunaj mesta".⁵²

Toda, od kod ideja permanentnega obračunavanja z notranjimi sovražniki, kontrarevolucionarji oziroma razrednimi sovražniki? Lenin je v spisu *Država in revolucija* zapisal, da bo oboroženo ljudstvo pod vodstvom ljudskih komisarjev odpravilo zasebno lastnino nad tovarnami, bankami in zemljišči.

Enkratni akt, ki bo postavil nova pravila družbene ureditve? Ne, Lenin načrtuje diktaturo proletariata, ki bo vpeljala demokracijo za izkoriščane in izključila izkoriščevalce ljudstva iz demokracije. "Diktatura proletariata kot obdobje prehoda v komunizem bo prvič dala demokracijo za ljudstvo, za večino, hkrati pa bo nujno zatrla manjšino".⁵³ Ker je prvih bistveno več kot drugih, bo tudi nov režim primerjalno bolj demokratičen, saj bo iz demokracije izključena le manjšina. In sedaj osnovno vprašanje: kako bo videti ta izključitev? "Šele v komunistični dobi, ko bo odpor kapitalistov že dokončno

⁵⁰ Ibid., str. 364.

⁵¹ O pomoči sil antante in ZDA belogardistom glej: Anatol Shmelev, "The allies in Russia, 1917–20: Intervention as seen by the whites", *Revolutionary Russia* 16, št. 1 (2003), str. 87–107.

⁵² Anne Applebaum, *Gulag: zgodovina sovjetskih taborišč* (Ljubljana, 2014), str. 55 (dalje: Applebaum, *Gulag*).

⁵³ Vladimir Ilič Lenin, *Država in revolucija in drugi spisi iz leta 1917* (Ljubljana, 2017), str. 129 (dalje: Lenin, *Država in revolucija*).

zlomljen, ko bodo kapitalisti izginili /.../ šele takrat nastopi svoboda in demokracija brez izjem."⁵⁴

Revolucionarni proces po Leninu ni hipen akt, ampak ga napoveduje vse dotlej, dokler ne bo ostalo niti sledi za kapitalisti, ko bodo ti dokončno zlomljeni.

Kaj pomeni lomljenje kapitalistov? So kapitalisti zlomljeni, ko jim je odvzeta lastnina nad tovarnami, podjetji, bankami, denarnimi računi? Takrat kapitalističnega razreda kot strukturno dejavnega pač ni več. Toda za Lenina kapitalist ostane kapitalist tudi potem, ko ni več lastnik kapitala. Torej ni več definiran z lastništvom nad proizvodnimi sredstvi, ampak generično. Kapitalistov pravi, ne bodo samo razlastnili, ampak jih tudi zatirali: "Zatiranje manjšine izkoriščevalcev je sorazmerno lažja, preprosta in naravna stvar, ki bo zahtevala veliko manj krvi kakor zatiranje uporov sužnjev, tlačanov, mezdnih delavcev in bo torej za človeštvo veliko cenejša."⁵⁵

Če odmislimo Leninovo zagotovilo, da bo zatiranje "manjšine izkoriščevalcev" manjše⁵⁶, je evidentno, da Stalinova vladavina brutalnega nasilja nad razrednimi sovražniki izvira iz Leninovega nauka, ki jo misli in predvideva brez omejitev; kategorije humanosti v delu *Država in revolucija* ne najdemo. Teror brez milosti je bil tako imanentni leninistični princip; o odločitvi za pobjo celotne družine carja Nikolaja II. leta 1918 je pisal Trocki:

Ni bila samo koristna, ampak tudi nujna. Strogost te kazni je vsakomur pokazala, da bomo se bomo še naprej borili brez milosti in da se ne bomo ustavljali pred ničemer. Usmrtitev carjeve družine ni bila potrebna le zato, da bi ustahovali sovražnika, ga navdali z grozo in vzbudili v njem občutek brezupa, ampak tudi zato, da bi pretresli lastne vrste, pokazali, da ni umika, da je pred nami bodisi totalna zmaga bodisi totalna poguba.⁵⁷

Sam Lenin je odstavil legalno izvoljeno porevolucionarno skupščino in vpeljal permanentno obračunavanje z vsemi nasprotniki revolucije; že decembra leta 1917 je "Lenin z zakonom prepovedal kadete in dal aretirati njihove voditelje kot 'sovražnike ljudstva'. Liberalci so bili prva politična stranka, ki jo je zatrla boljševidiščna vlada".⁵⁸ Imeti svoje mnenje, ki je drugačno od boljševidiščnega politbiroja, je bil dokaz, da si kontrarevolucionar in kot tak podvržen

⁵⁴ Lenin, *Država in revolucija*, str. 129.

⁵⁵ Ibid., str. 130.

⁵⁶ Številka svetovnih žrtev komunističnih revolucij je dosegla 100 milijonov (Stéphane Courtois, *Črna knjiga komunizma* (Ljubljana, 1999), str. 14).

⁵⁷ Pipes, *Kratka zgodovina*, str. 256–257.

⁵⁸ Ibid., str. 195.

preganjanju tajne policije, gulagov, eksekucij. Ta revolucija se ni končala vse do padca sovjetskega komunizma, čeprav je potekala po Stalinovi smrti v mehkejši obliki in pod drugimi obtožbami. Pesnika Brodskega so denimo v šestdesetih zaprli ne kot kontrarevolucionarja, ampak kot parazita, ker da ni nič prispeval h gradnji socializma, a ne le to – kot takega so ga poslali še na "psihiatrično zdravljenje". Zdravljenje je seveda evfemizem za trpinčenje, sam Brodski je v spominih dejal, da je bilo v ječi boljše: "Ker v ječi, če ne drugega, veš, kaj te čaka. Imaš kazen, ki jo moraš odsedeti od zvonca do zvonca. Ampak zavedaš se, da te bodo prej ali slej vseeno izpustili. V norišnici pa si, nasprotno, popolnoma odvisen od samovolje zdravnikov".⁵⁹

Jugoslovanski proti sovjetskemu komunizmu: napredno proti dogmatskemu

Vzemimo dva najbolj nazorna in ilustrativna primera. Prvi je pisanje o gulagih v Sovjetski zvezi in Golem otoku v Jugoslaviji, dveh oblikah taborišč za politične zapornike. Kako sta se sovjetski in jugoslovanski režim soočala s svojo lastno zgodovino državnega nasilja?

V Sovjetski zvezi je leta 1962 ob privoljenju Hruščova izšlo delo Aleksandra Solženicina *En dan v življenju Ivana Davidoviča*, ki v literarni formi opisuje grozote gulagov. Slovenski prevodi so se v časopisih pojavili že istega leta⁶⁰, v knjižni izdaji v prevodu Franceta Klopčiča in z njegovo spremno besedo kot nekdanjega taboriščnika v gulagu pa leta 1964. Delo Solženicina je v Sovjetski zvezi povzročilo takšen šok, da so Hruščov in partijski vrh ponovno vpeljali prepoved izdajanja knjig o gulagih, ki pa se je v Jugoslaviji niso povsem držali; leta 1971 je kot velika knjižna uspešnica izšlo delo Karla Štajnerja *7000 dni v Sibiriji*, ki opisuje trpljenje v ruskih gulagih.

Kdaj pa se v Jugoslaviji pojavijo romani o Golem otoku? V slovenski literaturi je bil prvi Branko Hofman, ki je *Noč do jutra* izdal leta 1981, medtem ko je Igor Torkar *Umiranje na obroke* izdal leta 1984. Obe knjigi sta izšli šele po Titovi smrti. Kako je bil pojem Golega otoka tabuiziran, govori usoda knjige srbskega književnika Dragoslava Mihailoviča *Kad su cvetala tikve*, ki je izšla leta 1968. Leto kasneje je bila prepovedana, umaknili so jo iz prodaje in knjižnic, ne da bi omenila Goli otok. Razlog je bila drama z istim naslovom, ki so jo igrali v beograjskem Narodnem gledališču oktobra 1969, a so jo že po dvajsetih dnevih umaknili s programa. Na odru eden izmed igralcem neposredno izreče pojem

⁵⁹ Solomon Volkov, *Pogovori z Josifom Brodskim* (Ljubljana, 2009), str. 67.

⁶⁰ V več nadaljevanjih v *Večeru* (24.11.1962 – 6.2.1963) in *Tovarišu* (31.12.1962 – 2.3.1963).

Goli otok, na kar se je odzval sam predsednik Tito v govoru kar na kmetijskem sejmu v Zrenjaninu, v katerem je napadel dramo in pisca, da blati socializem.⁶¹

Ne roman, že afirmacija pojma Goli otok, je bila nepredstavljiva za jugoslovanski režim. Soočanje s svojim taboriščem se je v Jugoslaviji dogodilo šele 20 let po sovjetskem soočanju z gulagi.

Drugi primer je pisanje o zločinskem delovanju Rdeče armade in partizanskih čet med revolucijo.

V Sloveniji je bila prelomna knjiga Edvarda Kocbeka *Strab in pogum* iz leta 1953. Kmalu po izidu je bila knjiga umaknjena iz prodaje. Avtor, ki je bil v vrhu partizanskega gibanja, pa je bil odstavljen z vseh položajev. In o čem knjiga pripoveduje? Med drugim o dilemi ubiti človeka, ko je prišel komisarjev ukaz, da je zaradi izdaje potrebno likvidirati enega izmed tovarišev. "Vrniva se v stvarnost. Naša rešitev je odvisna od likvidacije izdajalca. Dvigniti se moraš in jo izvršiti. To dejanje nas bo rešilo."⁶² Knjigi so očitali izkrivljeno upodabljanje narodnoosvobodilnega boja. Roman, ki bi popisoval poboje partizanskih enot nad civilisti, je bil za časa komunizma na Slovenskem nerealiziran in je ostal družbeni tabu. Partizanska vojska je ostala naslikana le skozi perspektivo ideala.

V Sovjetski zvezi je leta 1926 pisatelj Izaak Babelj izdal roman *Rdeča konjenica*. Mož je bil osebni prijatelj z Ježovom in Jagodo⁶³, navdušen čekist. V romanu pa opisuje Rdečo armado kot bando posiljevalcev in banditov, ki požigajo, s človeškim govnom onečaščajo cerkve in pobijajo ujete carske oficirje:

In tedaj sem začel hoditi po svojem gospodu Nikitinskem. Celu uro in več sem hodil po njem in v tem času življenje dodobra spoznal. S strelom, tako vam povem, s strelom se človeka samo znebiš, strel je njemu pomilostitev, s strelom ne sežeš do tja, kjer ima človek dušo.⁶⁴

In na drugem mestu:

Kako si se pomeril s panom, Vaska? Dedec je vedel kaj je čast. Upiral se je. Potem pa zagledam, da vedno bolj krvavim, prevzame me strašen spanec, škornji so polni krvi, nisem se mogel več brigati zanj. – Torej sta mu puščala kri starcu? – Greh je bil storjen.⁶⁵

⁶¹ V pogovoru z avtorjem na RT Srbije 4. maja 2014. Spletna stran: *RTS Kulturno-umetnički program – Zvanični kanal*, dostopno na <https://www.youtube.com/watch?v=svVF31dD0tY>, pridobljeno 18. 10. 2020.

⁶² Edvard Kocbek, *Strab in pogum* (Ljubljana, 1984), str. 87–88.

⁶³ Genrih Georgijevič Jagoda (1891–1938) in Nikolaj Ivanovič Ježov (1895–1938) sta bila vodji Ljudskega komisariata za državno varnost, zloglasne NKVD.

⁶⁴ Izaak Babelj, *Rdeča konjenica* (Ljubljana, 1957), str. 75 (dalje: Babelj, *Rdeča konjenica*).

⁶⁵ Babelj, *Rdeča konjenica*, str. 88.

Babelj je z romanom zaslovel, desetletje kasneje je seveda končal v stalinskih procesih. A do konca je ostal literat in tako v trenutku, ko je izvedel za smrtno obsodbo, v cinični samoironiji pisal notranjemu ministru Beriji, če mu dajo še toliko odloga, da napiše tri knjige: o kolhozih, biografijo Gorkega in avtobiografijo.⁶⁶ Kajpak so ga takoj ustrelili.

Primera Solženicina in Bablja, ki rušita tabuja gulagov in neomadeževane Rdeče armade, postavljata svobodo izražanja v ruskem komunizmu na povsem drugačno raven kot v jugoslovanskem.

Vloga revolucije v formiranju ruske umetniške avantgarde

Najprej usodno vprašanje: ali je Oktober pomenil razmah avantgardne umetnosti v državi? Vzemimo dva umetnika, suprematista slikarja Maljeviča in futurista pesnika Klebnikova. Oba sta bila simpatizerja boljševikov, celo aktivna funkcionarja po revoluciji.

To, kar je Lenin načrtoval v politiki: odpravo in uničenje starega reda, ki ga bo zamenjala nova ureditev, sta oba ustvarjala v umetnosti. Maljevič je stal na stališču, da je treba staro slikarstvo nadomestiti z novim. Umetnik je kot profesionalni revolucionar: demiurg, ki uničuje staro, da bi zgradil novo.⁶⁷ Vodil ga je odpoved slikarskemu realizmu, stari estetiki, figuraliki, meščanski lepi umetnosti. Umetnik ne bo več stremel k predstavitvi objekta, ampak k temu, da si bo sam izmišljal objekte, da bo upodabljal nove kategorije, ko sta hitrost in dinamika.⁶⁸ Ko je narisal beli kvadrat na belem polju, je prišel do konca, od tod ni bilo mogoče več naprej. In je prenehal slikati. Po revoluciji je odšel v Vitebsk, kjer je osnoval umetniško akademijo. Kot pristaša osvoboditve umetnosti izpod ideologije so ga konec dvajsetih odpustili. Vrnil se je v Moskvo, kjer je živel v pomanjkanju in bedi. Ko je v letih 1928 in 1929 naslikal kakih 40 slik, jih je antidatiral v leta med 1905 in 1915.⁶⁹ Tako je ubranil svojo umetniško držo (po belem kvadratu na belem pač ni mogel na novo slikati), hkrati pa je

⁶⁶ "Dans une dernière lettre écrite en prison et adressée au nouveau commissaire de l'Intérieur, Beria, il lui demande ... qu'on lui laisse le temps de mener à leur bonne fin les projets interrompus par l'arrestation: un livre sur la collectivisation, un autre sur Gorki, et un roman autobiographique" (Todorov, *Le Triomphe de l'artiste*, str. 124).

⁶⁷ "L'artiste comme le révolutionnaire professionnel sont des demiurges, ils détruisent l'ancien pour mettre à sa place du neuf" (Ibid., str. 191).

⁶⁸ "Les futuristes n'ont pas innové en peinture de manière radicale, puisqu'ils se sont contentés d'introduire de nouveaux objets (les machines) ou de nouvelles catégories (la vitesse, le dynamisme)" (Ibid., str. 222).

⁶⁹ "En deux ans, 1928 et 1929, il peint une bonne quarantaine de tableaux pour lesquels il s'inspire des dessins des années 1905–1915 ou de ses souvenirs des tableaux dont il ne dispose plus, et il les antidate, comme s'ils avaient été peints une vingtaine d'années plus tôt" (Ibid., str. 276).

skozi "stare slike" lahko neopazno izrekel kritiko sovjetske kolektivizacije. V naravi suprematista so podobe kmetov brez rok, ki kot da stojijo pred strelskim vodom, glave brez obrazov, ki aludirajo na ukrajinski gladomor in izražajo depersonalizacijo ter izgubo individualnosti pod Stalinom.⁷⁰

Toda njegovih slik državne galerije niso kupovale, kritiki so jih zavračali kot primer slepe ulice buržuazne umetnosti⁷¹, njegova suprematistična umetnost, ki je slovela pod carizmom, je bila v njegovem ustvarjalnem come-backu v dobi socrealizma nezaželena in nesprejeta.

To, kar je storil Maljevič v slikarstvu, je napravil pesnik Klebnikov z besedami:

vzeti jim je treba vsak pomen in ustvarjati novi transmentalni svet, ki ne bo več racionalno dojemljiv, besedne zveze ne bodo več ustvarjale novih pomenov, ampak jih bo pesnik tvoril intuitivno po zvenu besed. Pesnik bo ustvarjal nov jezik čiste poezije.⁷²

Princip pesništva, ki je vzporednica revolucije, ki je prav tako pretresla dotedanji družbeni in politični svet. Toda Klebnikov je imel kmalu opraviti s Čeko in je leta 1922 na hitro umrl.

Oba, Maljevič in Klebnikov sta svoj koncept umetnosti postavila že za časa carizma. Maljevič je vsa dela naslikal pred revolucijo, tudi 40 slik iz konca dvajsetih je antedatiranih v imperialno dobo, in enako je Klebnikov svoje tri knjige objavil pred letom 1917, poslednja – povest *Zanbezi* je izšla takoj po njegovi smrti.

Boljševiki so ju resda sprejeli kot glasnika nove boljševistične umetnosti, toda njuna poetika, da umetnost služi sami sebi, da se mora otresti vseh vplivov zunaj umetnosti, je bila nezdržljiva z zahtevami politike, ki je od umetnikov zahtevala, da služijo ideji politične revolucije in ne ostajajo v okvirih umetniške revolucije.

Suprematizem in futurizem sta dejansko umetniški smeri carske dobe, ki ju je boljševizem sprva razglasil kot umetniška sopotnika revolucije, potem pa ju onemogočil in zavrgel.

Če napravimo kratko analogijo z nadrealizmom v komunistični Jugoslaviji po letu 1945, opazimo še bolj radikalno izločitev moderne umetnosti. Srbska

⁷⁰ "Ces tableaux sont peints au moment où la paysannerie ukrainienne est emprisonnée, déportée, fusillé ou affamée à mort" (Ibid., str. 287).

⁷¹ "Ses oeuvres sont accompagnées des commentaires hostiles puisqu'elles sont censées illustrer "l'impasse de l'art bourgeois. Ses revenus sont faibles, il s'est souvent affamé." (Ibid., str. 279).

⁷² "La creation du "transmental", une langue qui ne fait plus appel à la compréhension rationnelle mais se compose de sons saisis intuitivement. La poésie transmental est la poésie pure" (Ibid., str. 217).

nadrealista Marko Ristić in Koča Popović, ki sta polno ustvarjala v tridesetih letih jugoslovanske kraljevine, sta po spremembi režima končala v diplomaciji: prvi kot ambasador v Franciji, drugi kot poveljnik armade in kasneje zunanji minister. Jugoslovanska verzija revolucije je bila že na začetku svoje vladavine stalinistična, saj je izhajala iz sočrealizma, avantgardna umetnost je bila z letom 1945 preprosto izpuhtela.

Zaključek

Pojem oktobrske revolucije je v Jugoslaviji pol stoletja oblikoval dnevno politiko, šolski program in zgodovinopisje. Potem ko se ga je izrekalo in ponavljalo kot magično formulo in v njenem imenu oblikovalo mentaliteto v državah, kjer so bili na oblasti komunistični režimi, je stoletje po realnem dogodku ruske oktobrske revolucije čas za vpogled, kaj je sploh bila ta revolucija in kako je potekala.

Pred njo je v Rusiji izbruhnila februarjska revolucija, ki jo je komunistično zgodovinopisje predstavljalo kot prvo fazo oktobrske revolucije. Kaj je torej bila februarjska revolucija? Faktično je množičnim demonstracijam na ulicah Petrograda sledil zgodovinski dogodek, kot je bil abdikacija carja Nikolaja II. in z njo odprava dinastije Romanovih ter vzpostavitev dume kot najvišjega in izključnega zakonodajnega organa, ki je postavljaj vlado. Toda revolucija v februarju je bila splet vrste naključnih dogodkov, ne pa posledica političnega stremljenja po zamenjavi političnega režima. Njeni rezultati so državo naenkrat predstavili na zemljevid najbolj svobodnih dežel z amnestijo političnih zapornikov, odpravo cenzure in smrtne kazni, vpeljavo svobode govora, tiska in združevanja ter uzakonitvijo volilne pravice za vse državljane obeh spolov. Nastal je politični dispozitiv, ki je določil ustavodajne volitve, za katere je kazalo, da bodo v novi dobi utemeljili parlamentarno demokracijo v Rusijo. Toda z začasno vlado, ki so jo podpirale vse stranke, tudi boljševiki, se je v državi pojavilo dvovladje, zakaj stranka boljševikov je organizirala vzporedno oblast skozi ustanavljanje in volitve sovjetov. Medtem ko volitve parlamentarcev potekajo v terminih nekaj let, boljševiki postavijo sovjete kot predstavniška telesa delavcev, vojakov in kmetov, kjer pa so volitve permanentne, kdaj celo vsak mesec, na njih pa izvoljene poslance, ki ne podpirajo boljševikov, zamenjujejo z novimi, obenem pa prakticirajo odpoklic poslancev, kar jim omogoča, da v nekaj mesecih iz manjšine postanejo večina v sovjetih. Tik pred prvimi svobodnimi in vsesplošnimi volitvami pa boljševiki sprožijo revolucijo v oktobru.

Oktobrska revolucija, ki je nosila avreolo ljudskega upora, pa je dejansko potekala kot organizirani vojaški puč, saj so medtem boljševiki prevzeli oblast nad osrednjimi vojaškimi enotami v Petrogradu ter skupaj z vzporednimi voja-

škimi enotami Rdečearmejcev zasedli Zimski dvorec in vse vladne institucije, medtem ko je bila ogromna ruska armada, zvesta vladi, na frontah prve svetovne vojne. Ko po revoluciji izvedejo obljubljeni splošni volitve, na njih zmaga eseri in menjševiki, medtem ko boljševiki zasedejo šele tretje mesto v dumi. Na ustanovno zasedanje nove dume, na katerem bi konstituirali nove organe oblasti, pošlje Lenin skupino rdečearmejcev, ki v dvorani s puškami grozijo poslancem in onemogočajo zasedanje, v naslednjih dneh pa boljševiki razpustijo dumo in prek sovjetov prevzamejo oblast. Tako se dogodi še drugi puč, ki za sedemdeset let postavi diktaturo boljševikov.

V zgodovini komunizma se je oblikovala interpretacija, da je stalinistično obdobje posledica Stalinovega odklona od izvirnega Leninovega nauka. Toda leta 1917 je bil Stalin v sporu z Leninom, sam se je zavzemal za sodelovanje z začasno vlado in za spoštovanje izidov volitev v ustavodajno skupščino, v kateri naj bi manjšinski boljševiki oblikovali vlado s sodelovanjem z eseri in menjševiki, medtem ko je Lenin zahteval, da vsesplošne svobodne volitve ne predstavljajo volje ljudstva, da je partija boljševikov edina, ki lahko govori in odloča v imenu ljudstva. Na eni strani smo imeli Stalina, ki kot demokrat spoštuje demokracijo parlamentarnih volitev, na drugi Lenina, ki stremi k nasilnemu prevzemu oblasti in uvedbi diktature. Če so gulagi in taborišča za politične zapornike dosegli zastrašujoč vrh s smrtjo milijonov državljanov za časa Stalinove vladavine, pa dejstva izpričujejo, da je bil že Lenin ta, ki je vpeljal gulage in uveljavil princip fizične eliminacije političnih nasprotnikov.

Primerjava revolucije kot oblike obračunavanja s političnimi nasprotniki in nosilci neboljševističnih idej je v jugoslovanskem zgodovinopisju postavljala Jugoslavijo kot zgled naprednega proti dogmatskemu sovjetskemu komunizmu. Primer soočanja z lastnimi taborišči, kot so bili gulagi v Sovjetski zvezi, in Goli otok v Jugoslaviji, pa na primeru literature pokaže diametralno nasprotno realnost. V Sovjetski zvezi je že leta 1961 Solženicin izdal *En dan v življenju Ivana Denisoviča*, v katerem opiše grozote sovjetskih gulagov, medtem ko so v Jugoslaviji romani o Golem otoku začeli izhajati šele po Titovi smrti po leto 1980, dvajset let kasneje kot literatura o gulagih v Sovjetski zvezi. Podobno velja za leposlovje o Rdeči armadi oziroma partizanstvu, v Sovjetski zvezi je že v dvajsetih letih pisatelj Babelj izdajal uspešnice, ki so prikazovale rdečearmejce kot bande morilcev in posiljevalcev, medtem je v jugoslovanski literaturi že drobní poskus Kocbeka o moralni dilemi partizanskih likvidacij takoj končal v anatemí.

Na ravni umetniških avantgard pa se je pokazala še bolj eklatantna razlika med pohodom sovjetske in jugoslovanske revolucije. Slikar Maljevič in pesnik Klebnikov sta s svojimi umetniškimi postopki suprematizma in futurizma uprizarjala dekonstrukcijo slikarstva in poezije in bila umetniški pendant boljševistični dekonstrukciji meščanske parlamentarne demokracije. Bila sta sopotni-

ka revolucije, bila nekaj let čaščena, a ker nista pristala na zahteve boljševikov, da ju instrumentalizirajo kot umetniška propagandista novega reda, sta se njuni kariere in življenji tragično iztekli. Jugoslovanska revolucija po letu 1945 pa nadrealistov in moderne umetnosti v svojem začetnem desetletju sploh nista dopuščali, umetnik ni bil niti na začetku avtonomen, temveč le akter v socrealističnem upodabljanju realnosti.

Bernard Nežmah

THE OCTOBER REVOLUTION BETWEEN MYTH AND REALITY

SUMMARY

The concept of the October Revolution shaped everyday politics, the school curriculum and historiography in Yugoslavia for half a century. This concept was being articulated and repeated as a magic formula, and it was in its name that the mentality in the countries where communist regimes were in power was formed. Now, a century after the actual event of Russia's October Revolution, it is time to examine what this revolution actually was and how it played itself out.

Before the October Revolution, the February Revolution had broken out in Russia, which communist historiography presented as the first phase of the October Revolution. So what was the February Revolution? The fact of the matter was that mass demonstrations in the streets of St. Petersburg were followed by a historic event: the abdication of Tsar Nicholas II, and with that the abolition of the Romanov dynasty and the establishment of the Duma as the highest and only legislative body, appointing the government. But the revolution in February was a strand in a web of a series of random events, not the result of a political aspiration to change the political regime. Its results suddenly shifted the country onto the map of the freest countries, namely, through the amnesty of political prisoners, the abolition of both censorship and the death penalty, the introduction of freedom of speech, of the press and of assembly, and legalizing the right to vote for all citizens of both sexes. A political entity emerged that determined constitutional elections, which seemed to justify parliamentary democracy in Russia in the new era. But with an interim government backed

by all parties, including the Bolsheviks, a dual government emerged in the country; the Bolshevik Party organized a parallel power through the establishment and election of the soviets or councils. Whereas parliamentary elections took place over several years, the Bolsheviks set up soviets as representative bodies of workers, soldiers and farmers. Elections were permanent, sometimes even monthly, and elected deputies who did not support the Bolsheviks were replaced with new ones; at the same time, they made a practice of recalling deputies, allowing them to become a majority in the soviets within a few months. Just before the first free and general elections, however, the Bolsheviks launched a revolution in October.

The October Revolution, which assumed the halo of a popular uprising, actually took place as an organized military coup, as the Bolsheviks along with parallel Red Army units seized power over the central military units in St. Petersburg and occupied the Winter Palace and all government institutions. The huge Russian army, which was loyal to the government, meanwhile, was on the fronts of the First World War. When the promised general elections were held after the revolution, they were won by the Socialist-Revolutionaries and the Mensheviks, while the Bolsheviks occupied only the third place in the Duma. Lenin sent a group of Red Army men to the inaugural session of the new Duma, at which the new authorities were to be constituted. They threatened the deputies in the hall with rifles and prevented the session, and in the days following the Bolsheviks dissolved the Duma and took power through the soviets. Thus another coup took place, one which established a Bolshevik dictatorship for seventy years.

In the history of communism, the interpretation has been formed that the Stalinist period was the result of Stalin's departure from the original Leninist doctrine. But in 1917 Stalin was in conflict with Lenin, advocating cooperation with the provisional government and respecting the results of the elections to the constituent assembly, in which the minority Bolsheviks were to form a government by cooperating with the Socialist-Revolutionaries and the Mensheviks. Lenin, meanwhile, stated that universal free elections did not represent the will of the people and that the Bolshevik Party was the only one that could speak for and decide on behalf of the people. On the one hand, there was Stalin, who as a democrat respected the democracy of parliamentary elections, on the other, Lenin, who sought a violent takeover and the establishment of a dictatorship. If gulags and camps for political prisoners reached a frightening peak with the deaths of millions of citizens during Stalin's rule, the facts show that it was Lenin who introduced the gulags and enforced the principle of physically eliminating political opponents.

The comparison of the revolution as a form of reckoning with political opponents and those with non-Bolshevik ideas in Yugoslav historiography

established Yugoslavia as an example of progressive, as opposed to dogmatic, Soviet communism. The example of confronting one's own camps, such as the gulags in the Soviet Union, and Goli Otok in Yugoslavia, evinces the diametrically opposite reality in the case of literature. In the Soviet Union, as early as 1961, Solzhenitsyn published *A Day in the Life of Ivan Denisovich*, describing the horrors of the Soviet gulags; in Yugoslavia novels about Goli Otok began to appear only after Tito's death – that is, after 1980, twenty years later than gulag literature the Soviet Union. The same holds true for fiction about the Red Army or Partisans. In the Soviet Union, in the 1920s, the writer Babel published best-sellers depicting Red Army soldiers as gangs of murderers and rapists, whereas in Yugoslav literature even Kocbek's meagre attempt at the moral dilemma of Partisan liquidations led to anathema.

At the level of the artistic avant-garde, however, an even more glaring difference emerged between the advent of the Soviet and Yugoslav revolutions. The painter Malevich and the poet Khlebnikov, with their artistic processes of suprematism and futurism, staged the deconstruction of painting and poetry and were an artistic counterpart to the Bolshevik deconstruction of bourgeois parliamentary democracy. Companions of the revolution, they were revered for several years, but because they did not agree to the demands of the Bolsheviks to let themselves be instrumentalized as artistic propagandists of the new order, their careers and lives ended tragically. The Yugoslav revolution after 1945 did not allow surrealists and modern art at all in its initial decade; even at the very start, the artist was not autonomous but a mere actor in the socialist-realist depiction of reality.

VIRI IN LITERATURA

- Applebaum, Anne**, *Gulag: zgodovina sovjetskih taborišč* (Ljubljana, 2014).
- Babelj, Isaak**, *Rdeča konjenica* (Ljubljana, 1957).
- Bebler, Anton**, "On the Global Impact of the Russian October Revolution of 1917", *Prispevki za novejšo zgodovino* 58, št. 1 (2018), str. 26–39.
- Britovšek, Marjan**, *Carizem, revolucija, stalinizem* (Ljubljana, 1980).
- Courtois, Stéphane**, *Črna knjiga komunizma* (Ljubljana, 1999).
- Figes, Orlando**, *Tragedija ljudstva. Ruska revolucija 1891–1924* (Ljubljana, 2013).
- Furet, Francois**, *Minule iluzije* (Ljubljana, 1998).
- Hazemali, Hazemali, David, Uroš Turnšek in Simon Očko**, "Nemška zasedba Rige in operacija Albion: prispevek k razumevanju vzhodne fronte prve svetovne vojne na Pribaltiku", *Annales-Anali za Istrske in Mediteranske Študije – Series Historia et Sociologia* 29, št. 3 (2019), str. 425–436.
- Hofman, Branko**, *Noč do jutra* (Ljubljana, 1981).
- Kocbek, Edvard**, *Strah in pogum* (Ljubljana, 1953, 1984).
- Komel, Dean**, "Veliki oktober in veseli december: o nekaterih vprašanih oktobrske revolucije in revolucije sploh", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 3 (2018), str. 737–754.
- Lenin, Vladimir Ilič**, *Država in revolucija in drugi spisi iz leta 1917* (Ljubljana, 2017).
- Marks, Steven G.**, "The Global Legacy of the Russian Revolution: A Comparative Perspective", *Revolutionary Russia* 31, št. 2 (2018), str. 152–174.
- Nežmah, Bernard**, *Jelcinova Rusija* (Ljubljana, 2007).
- Pipes, Richard**, *Kratka zgodovina ruske revolucije* (Ljubljana, 2011).
- Prunk, Janko**, "Idejni in praktični vzori slovenske komunistične revolucije 1941–1945", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 237–246.
- Rabinowitch, Alexander**, *Boljševiki pribajajo na oblast* (Ljubljana, 2017).
- Repe, Božo**, "Evropa in svet ob koncu Velike vojne", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 493–518.
- Shmelev, Anatol**, "The allies in Russia, 1917–20: Intervention as seen by the whites", *Revolutionary Russia* 16, št. 1 (2003), str. 87–107.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* IV (Ljubljana, 1985).
- Solženicin, Aleksander**, *En dan Ivana Denisoviča* (Ljubljana, 1964).
- Štajner, Karlo**, *Sedem tisoč dni v Sibiriji* (Zagreb, 1971).
- Todorov, Tzvetan**, *Le Triomphe de l'artiste* (Pariz, 2017).
- Torkar, Igor**, *Umiranje na obroke* (Ljubljana, 1984).
- Volkov, Solomon**, *Pogovori z Josifom Brodskim* (Ljubljana, 2009).
- Voslensky, Michael**, *La nomenclatura: Les privilégiés en URSS* (Zürich, 1980).
- Wade, Rex A.**, "The Great War, Revolution and the Struggle Over Peace: Russia, 1917", *Revolutionary Russia* 30, št. 2 (2017), str. 182–195.

Author: **NEŽMAH Bernard**
Ph.D., Research Counselor
Institute Nova Revija for the Humanities
Vodovodna cesta 101, SI-1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **THE OCTOBER REVOLUTION BETWEEN MYTH AND REALITY**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 20 (2020), No. 1, pp. 119–142, 72 notes

Category: 1.02 Review

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Lenin, revolution, Gulag camps, Goli otok camp, literature, dissidents, Russian avant-garde, socialist realism.

Abstract: The paper discusses ideological notions and myths in comparison with the reality of the October Revolution. Numerous works published in the period after the crucial year 1989 have gathered evidence and articulations, on the basis of which we can – paradoxically, only from the distance of a hundred years – in a more authentic manner deliberate upon the October Revolution as such and upon its further development. The article entails four thematic fields: i) overtaking of power through the insurgence of masses vs. coup d'état; ii) Lenin vs. Stalin: ideality and its deviation into totalitarianism; iii) the progressive Yugoslav vs. the Russian dogmatic communism with regard to the case of literary depictions of communist camps; iv) the role of revolution in the formation of the Russian avant-garde art.